

SOUD KRVÍ A ŽELEZEM

Ukrajinský integrální
nacionalismus,
„banderovci“ a jejich
místo v evropských
dějinách

Díl 1.

Ukrajinský radikální
nacionalismus a jeho projevy

Vlastimil Ondrák

Academia
Praha 2024

OBSAH

Úvod	9
Rozbor pramenů a literatury	15
I. Ve stínu druhých. Ukrajinská otázka do roku 1939	25
1. V područí dvou impérií. Ukrajinci v Habsburské monarchii a Ruské říši	28
2. Válka, jež měla být poslední	37
<i>Vyhnanci ve vlastní zemi. Ukrajinci v první světové válce</i>	38
<i>Bratr bratru vrahem. Poláci v první světové válce</i>	51
3. Quo vadis, natio? Ukrajinci mezi dvěma světovými válkami	57
<i>Válka není. Všude mír? Státoprávní aspirace Ukrajinců a Poláků 1918 až 1921</i>	58
<i>Nechtěný národ. Ukrajinská minorita v druhé Polské republice</i>	74
<i>Vzestup a pád. Od korenizace k buržoaznímu nacionalismu a holodomoru v USSR</i>	102
<i>Rusíni, Rusové či Ukrajinci? Podkarpatská Rus jako součást Československa</i>	127
<i>Přítel, či nepřítel? Ukrajinská nacionalistická emigrace v Československu</i>	137

II. Snění o samostatné Ukrajině. Ukrajinský (integrální) nacionalismus mezi světovými válkami	177
1. Myšlenkový svět Dmytra Doncova	178
2. První byli vojáci. Ukrajinská vojenská organizace	202
3. Radikální mládí na scénu! Studentské nacionalistické organizace	213
<i>Spolek ukrajinské nacionalistické mládeže</i>	214
<i>Legie ukrajinských nacionalistů</i>	215
<i>Svaz ukrajinské nacionalistické mládeže</i>	217
4. (Ne)jednotná Organizace ukrajinských nacionalistů	217
<i>Mladí, staří, doma, v exilu. Struktura a členstvo OUN</i>	225
<i>Jaká bude naše Ukrajina? Ideologie a propaganda OUN</i>	228
<i>Cíle, prostředky a uvažování reprezentativních nacionalistů ve 30. letech</i>	256
<i>Odvěci nepřátelé. OUN v boji proti Polsku a SSSR</i>	282
<i>Sekundární fronty. OUN v ČSR a Rumunsku</i>	303
III. Budem bránit naši zem, proti světu, proti všem! Ukrajínští nacionalisté ve víru druhé světové války	314
1. Hořkosladký pád Polska. OUN, Ukrajinci a Poláci v letech 1939 až 1941	316
<i>Mezi „osvobozením“ a gulagem. Sovětská okupace východního Polska 1939 až 1941</i>	323
<i>Divide et impera. Německá okupace Polska a role tamních Ukrajinců</i>	330
<i>Němce k sobě nepotřebujeme. Rozkol v OUN</i>	334
2. Nadešla naše chvíle. OUN a druhá světová válka na východní frontě	341
<i>Pěvecký sbor a středověký rytíř. Družiny ukrajinských nacionalistů „Nachtigall“ a „Roland“</i>	345
<i>Pozdrav Führerovi ze Lvova. Vyhlášení obnovení nezávislosti Ukrajiny a německá okupace Ukrajiny</i>	346
<i>Dva kohouti na jednom smetišti. Polské a ukrajinské podzemí v realitě německé a sovětské okupace</i>	356
<i>První ukrajínští partyzáni</i>	363
3. Ukrajinská povstalecká armáda, druhá v pořadí	368
<i>Struktura, organizace a další charakteristiky UPA</i>	374

	<i>Do boje za samostatnou Ukrajinu! UPA na Volyni v roce 1943</i>	387
4.	Ukrajina Ukrajincům! Volyňská řež, či polsko-ukrajinský konflikt?	393
	<i>Kdo, proč a jak začal? Hypotézy začátku a průběhu tzv. depolonizační akce UPA v letech druhé světové války</i>	399
	<i>Nechtěná menšina naruby. UPA a polská minorita na Volyni 1942 až 1945</i>	431
	<i>Losnu, nebo Mažňáka? Dilemata volyňských Čechů</i>	443
	<i>Znovu, lépe, „humánněji“. Polsko-ukrajinský konflikt ve východní Haliči 1943 až 1945 a obsazení západní Ukrajiny Sovětským svazem</i>	448
	<i>Nepřítel našeho nepřítele není přítel, nicméně... Rozhovory a spolupráce OUN/UPA s Němci</i>	464
	<i>Sami na to nestačíme. Politická evoluce OUN(b) „Ukrajínští esesáci“. Divize Waffen-SS „Galizien“</i>	474
	<i>„Rudí Poláci“? Tzv. istrebitelnyje bataliony</i>	478
	<i>Se Sovětským svazem přišla bída na zem. Konec depolonizační akce UPA</i>	480
5.	Staří hráči, nové kolo. Polsko-ukrajinský konflikt na území východního Polska	490
	<i>Polský národ před „ukrajinskými hrdlořezi“ ochráníme, Ukrajincům lepší život zajistíme!? Speciální akce „Wisła“</i>	502
	<i>Spor o akci „Wisła“</i>	509
6.	Cena lidského života. Pokusy o stanovení počtu obětí polsko-ukrajinského konfliktu v letech 1939 až 1947	512
7.	Boj na život a na smrt. OUN/UPA a poválečný SSSR	517
	<i>Už se poprali? OUN/UPA v SSSR v letech 1945 až 1950 a čekání na třetí světovou válku</i>	519
	<i>Lov na „Tura“. Smrt Romana Šuchevyče a konečná likvidace nacionalistického podzemí v SSSR</i>	528
	<i>Ach ti naši bratři. OUN(b) a pokusy expandovat na východ</i>	535
	<i>Boj perem i mečem. Exilové nacionalistické struktury po roce 1945</i>	537
	Slovo závěrem	543
	Seznam zkratek	545
	Ediční poznámka	549

SOUD KRVÍ A ŽELEZEM

Ukrajinský integrální
nacionalismus,
„banderovci“ a jejich
místo v evropských
dějinách

Díl 2.
Československý kontext

Vlastimil Ondrák

Academia
Praha 2024

OBSAH

IV. Most mezi Východem a Západem. Poválečné Československo a aktivity OUN/UPA	561
1. Do bratrských národů Čechů a Slováků přicházíme v míru a s poselstvím. Propagační rejdy UPA na Slovensko a další aktivity v letech 1945 až 1946	562
<i>„Vlasovci“ rádi na východním Slovensku. Propagační rejdy UPA na Slovensko 1945</i>	566
<i>Intermezzo říjen 1945 až duben 1946. Kriminalita na východním Slovensku a UPA</i>	574
<i>Vysoce váženému panu presidentu. Propagační rejdy UPA na Slovensko 1946</i>	587
2. Poslední tažení. Velký rejdy UPA na Západ/akce B	607
<i>Vojáci, partyzáni, SNB – každý, kdo je po ruce. Československé jednotky vyčleněné k boji s UPA</i>	616
<i>Akce B začíná</i>	628
<i>Rozkaz splněn. Pohyb sotni „Hromenko“ územím ČSR</i>	633
<i>Na piedestal komunistické propagandy. Pohyb sotni „Burlaka“ územím ČSR</i>	650
<i>Slibům nepříteli neradno věřit. Pohyb sotni „Brodyč“ územím ČSR</i>	673
<i>Cesta za novým životem. Akce B proti dalším skupinám ukrajinského podzemí</i>	682

<i>Srpen 1947</i>	685
<i>Září 1947</i>	691
<i>Říjen 1947</i>	712
<i>Listopad 1947</i>	725
<i>Prosinec 1947</i>	728
<i>Stálo to za to? Statistiky akce B</i>	730
<i>O tomto se nepsalo. Problémy v boji s UPA a pár slov závěrem</i>	738
<i>Hodnocení akce B na Moravě</i>	753
<i>Hodnocení akce B v Čechách</i>	756
<i>Hodnocení akce B na Slovensku</i>	757
<i>Taktika UPA</i>	761
<i>„Banderovské nebezpečí“ v Praze? Pluk SNB „Slovensko“ v únoru 1948</i>	771
3. <i>„Banderovce“ přísně a spravedlivě (ne)odsoudíme. Osud zajatců v Československu</i>	775
4. <i>Neznámé pokračování akce B. Aktivity UPA v ČSR v letech 1948 až 1950</i>	809
5. <i>„Ukrajinské nacionalistické nebezpečí proti míru a lidovým demokraciím“. StB a „ukrajinská problematika“</i>	827
<i>První kontakt, aneb jak StB Ukrajincům na stopu přišla</i>	830
<i>Aby se o nás na Západě psalo. Kurýři OUN(b) v letech 1947 až 1949</i>	850
<i>Za Banderu, za Bieruta, za Stalina!? Leon Lapins'kyj a příběh (ne)jediné zrady</i>	852
<i>Do zbraně, soudruzi! Kurýrské skupiny v druhé polovině 50. let</i>	860
<i>Nepřítele odhalíme, i kdybychom si ho měli vymyslet!</i>	
<i>„Civilní síť OUN(b) v ČSR“ a její „likvidace“ orgány StB</i>	866
<i>„Stockholmský syndrom“ volyňských Čechů</i>	891
<i>Nejlepší obranou je útok. Ofenzivní akce StB v „ukrajinské problematice“</i>	896
<i>V tom museli mít prsty i „banderovci“. Problematika ukrajinského podzemí u státních soudů</i>	923
6. <i>Neohrožený zásah bezpečnostních složek proti „banderovskému nebezpečí“ pod vedením KSČ. Mýty a propaganda provázející akci B</i>	931

OBSAH

Závěr	959
Jmenný rejstřík	974
Soupis pramenů, literatury a jiných zdrojů	986
Seznam zkratk	1007
Seznam vyobrazení a jejich zdroje	1011
Ediční poznámka	1016

IV.

MOST MEZI VÝCHODEM A ZÁPADEM. POVÁLEČNÉ ČESKOSLOVENSKO A AKTIVITY OUN/UPA

Před samotným zahájením výkladu je nutno uvést význam některých používaných výrazů a několik poznámek k operujícím československým jednotkám. V pramenech se často vyskytují výrazy jako „bandy UPA, tlupy, benderovci“ apod. Vzhledem k jejich nepřesnosti a jisté míře pejorativnosti tyto pojmy nepřejímáme, ale nahrazujeme neutrálními výrazy, například „skupiny UPA, partyzáni, povstalci“ apod. Naopak výrazy jako rekvírování, vykrádání, loupeže, únosy apod. přejímáme s tím, že ve většině případů přesně pojmenovávají popisovanou situaci. Je však patrné, že některá hlášení s činností UPA nesouvisela, případně sami Ukrajinci doporučovali místním, kteří jim poskytli pomoc dobrovolně, aby úřadům raději hlásili, že se stali oběťmi násilí ze strany UPA. Lidé se tak vyhnuli postihu, podezření z „podpory band“ a získali alespoň šanci na náhradu škod. Dle Petra Potičného, jenž se na Západ probil se sotní „Hromenka“, existoval i opačný postup, kdy občané odmítli za své zboží přijmout peníze s tím, že později nahlásí okradení.¹ V úředních textech jsou takřka vždy používány právě negativně vnímané výrazy a nelze říci, zda lidé poskytli potraviny či jinou podporu dobrovolně, nebo k tomu byli přinuceni, ať už přímou pohrůzkou zbraní, nebo pouze ze strachu před možnými následky.

¹ Potichnyi, Petro: *My Journey*, Toronto-Lvov, 2008, s. 71.

Ve slovenském pohraničí a později i ve vnitrozemí ČSR působila v průběhu let 1945 až 1948 řada čs. jednotek různých určení a krycích jmen. Část z nich existovala pouze krátce, znovu vznikala či se slučovala s jinými a ne u všech se dochovaly prameny o jejich působení. Někdy byla krycí jména udělována pouze útvarům velikosti praporů a výše, jindy naopak i četám. Často se volilo krycí jméno podle křestního jména velitele. Značná část jednotek v jednotlivých zemích tak měla stejný krycí název jako další jednotka v jiné zemi nebo v jiném období. Setkat se tak lze s několika útvary „Rudolf“, „Jan“, „Karel“ apod. Zejména malé jednotky o síle čtyř tvořící stíhací či tzv. létací a asistenční oddíly (SO, LO, AO) se často přesouvaly a lze se setkat s jejich označováním dle místa působení. Tyto jednotky v rámci této práce budou uváděny jako stíhací oddíly dané oblasti, jelikož není možné je exaktně rozlišovat. Celkově lze odhadnout, že na území ČSR působilo proti jednotkám UPA přinejmenším 300 vojenských těles odpovídajících rotě nebo vyššímu útvaru.²

1. DO BRATRSKÝCH NÁRODŮ ČECHŮ A SLOVÁKŮ PŘICHÁZÍME V MÍRU A S POSELSTVÍM. PROPAGAČNÍ REJDY UPA NA SLOVENSKO A DALŠÍ AKTIVITY V LETECH 1945 AŽ 1946

Konec druhé světové války v Evropě 8. května 1945 neznamenal završení veškerých bojů. V Polsku a v SSSR přetrvávaly v činnosti protikomunistické organizace, vzniklé během druhé světové války, mezi něž se řadila i UPA. V ČSR tyto organizace neměly žádné zázemí a obecně na jeho území nepůsobily. Polští partyzáni zpravidla neopouštěli území Polska a jednotky těch ukrajinských horskou hranici na relativně chudém a válkou těžce poškozeném severovýchodním Slovensku, sousedícím s operačním prostorem UPA na Zakerzoní, narušovaly jen příležitostně a dočasně, často bez toho, aby jejich výskyt někdo

² Inventář fondu *Operace „banderovci“* uložený ve Vojenském historickém archivu v Bratislavě obsahuje celkem 60 krycích názvů. Ty se však týkají výhradně Slovenska a ani v jeho případě se nejedná o konečný výčet. Viz VHA Bratislava: *Inventář fondu Operace „banderovci“*, příloha č. 1 a č. 2.

zaznamenal. Dělo se tak většinou z takticko-operačních příčin, nejčastěji ve snaze vyhnout se bojům s polskou, výjimečně i sovětskou armádou nebo obklíčení těmito vojsky. První případ výskytu ukrajinských povstalců v ČSR se datuje do závěrečné fáze druhé světové války. 23. března 1945 údajně větší skupina „bandírovců“ obsadila obec Runina nedaleko čs.-polsko-sovětského trojmezí a pořádala v ní „přednášku pro obyvatelstvo“ na téma ukrajinského osvobozenického boje.³

Severovýchodní Slovensko se v létě 1945 taktéž nacházelo v neutěšeném stavu. Celá oblast byla silně poškozena válečnými událostmi a také před válkou patřila k nejhudším částem státu. Mezi nejrozšířenější problémy rusínské populace patřila chudoba (vyplývající z nedostatku a nízké úrodnosti půdy), nezaměstnanost, alkoholismus, ekonomická a společenská zaostalost a další negativní jevy, se kterými si nově ustavená civilní správa ČSR nedokázala rychle poradit, částečně i proto, že personálně byla tvořena „nespolehlivými osobami“. Ve zprávě velení jednotek Zajištění pohraničního území (ZPÚ) z jara 1946 čteme:

Jádrum zla [sic!] na východním Slovensku je, že do místních národních výborů se dostali členové necharakterní a takoví, kteří předtím byli gardisti, ba dokonce i pomahači Gestapa. Tito vstoupili do strany K[omunistické] S[lovenska] a pod rouškou strany provádějí zlodějství a nespravedlnosti...⁴

Jednalo se o chronické problémy rusínské horské populace, které se analogicky vyskytovaly i na polské a nově sovětské straně Karpat. Navíc se množily případy loupežných přepadení s původci v Polsku a SSSR, které byly později nesprávně nebo účelově připsány UPA.⁵

³ VÚA-VHA, f. MNO 1945/1. odd., k. 9, č. j. 40.111/Dův. zprav. 1945: *Zbytky německé armády a bandirovské tlupy – potulovanie sa. Zpráva z 31. 5. 1945.*

⁴ Šmigel, Michal: *Banderovci na Slovensku*, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Fakulta humanitních věd, Banská Bystrica, 2007, s. 112–114; VÚA-VHA, f. MNO 1946, k. 27, č. j. 32/5/1-11: *Banderovci – zvláštní zpráva*. Ke konkrétním údajným krádežím a defraudacím a k problematice dále viz tamtéž, č. j. 32/5/1-14: *Vel. pr. ZPÚ – súhrnné situačné hlásenie zo 17. januára 1946.*

⁵ ABS, f. Zpravodajská zpráva Generálního štábu (ZSGŠ), část 2. odd. h. š., roč. 1945/dův., č. j. 396: *Situace v Polsku, zpráva ze 14. ledna 1946; tamtéž, roč. 1945/*

Přepadení se často účastnili civilisté polské národnosti (při některých případech známí obětí), a dokonce i menší jednotky polské vládní armády.⁶ Přepadávání slovenských obcí polskými vojáky bylo předmětem stížností československé strany ještě v roce 1948.⁷ Loupežné bandy, dezertěři a další ozbrojené skupiny se vyskytovali i na slovenské straně. Na tomto neutěšeném stavu bezpečnosti se však UPA patrně nijak nepodílela, neboť v těsném příhraničí operovala pouze příležitostně. Nedlouho před vpádem UPA na Slovensko byla vypracována souhrnná zpráva o průběhu obsazování „předmnichovských hranic“ slovenské části ČSR polskými jednotkami, obsahující celou řadu konfliktů s polskými silami, zatímco o Ukrajincích v ní nelze najít žádnou zmínku.⁸

Území ČSR bylo pro OUN(b)/UPA důležité, protože jejím územím procházely nejkratší komunikační trasy k exilovému vedení organizace v Bavorsku a hornatá severovýchodní část státu představovala vhodný únikový prostor. De facto se pro ukrajinské podzemí jednalo o jediné „okno do světa“, jedinou zemi, přes níž mohlo relativně úspěšně transportovat kurýry a dokumenty a komunikovat se světem za vznikající „železnou oponou“. V zájmu ukrajinských nacionalistů tak bylo udržení Československa mimo sovětskou mocenskou sféru a v tomto směru se rozhodli „přiložit ruku k dílu“ formou již zmíněných tzv. propagačních rejdů, s dalšími cíli v rekognoskaci vojensko-politické situace na východním Slovensku (potažmo v celé ČSR) a vyvracení bolševické propagandy. Tyto tzv. rejdy obecně cílily na:

- 1) Průzkum situace v oblastech sousedících s operačními prostory UPA.

taj., č. j. 995: *Súhrnná zpráva o priebehu udalostí na československo-poľských hraniciach v priestore Horná Orava a Spiša při obsadzovaní predmnichovských hraníc poľskými jednotkami dňa 18. VII. 1945.*

⁶ Tamtéž, roč. 1945/taj., č. j. 2690: *Súhrn zpráv ku dňu 17. novembra 1945.*

⁷ Instytut pamięci narodowej (IPN), sygn. Bu 0296/27/t. 3: *Raport o przebiegu spotkania z przedstawicielami Czechosłowackich Władz Bezp. Publ. oraz o przekazaniu 112 zatrzymanych przez Władze Czeskie członków band i organizacji ukraińskich,* 24. 5. 1948.

⁸ ABS, f. ZSGŠ, část 2. odd. h. š., roč. 1945/taj., č. j. 995: *Súhrnná zpráva o priebehu udalostí na československo-poľských hraniciach v priestore Horná Orava a Spiša při obsadzovaní predmnichovských hraníc poľskými jednotkami dňa 18. VII. 1945.*

- 2) Šíření vlivové zóny, protikomunistické propagandy a odboje proti komunistickým režimům, tím i zamezování a prevence proti růstu vlivu Sovětů.
- 3) Vyvracení propagandy vedené proti ukrajinskému podzemí.
- 4) Získávání spojenců a zásob.

Hlavní motiv lze shrnout jako přípravu na rozhodující ozbrojený konflikt se SSSR a jeho satelity v podobě očekávané třetí světové války. V té se OUN/UPA spolu s dalšími protikomunistickými organizacemi národů ohrožených „moskevským imperialismem“ (obecně státy v letech 1943 až 1945 osvobozené, respektive obsazené Sovětským svazem) měly postavit na stranu západních spojenců v podobě tzv. *Fronty podrobených a [bolševismem] ohrožených národů střední a východní Evropy* a vybojovat svou nezávislost na „moskevském žaláři“, ideálně za vedoucí role UHVR nebo ABN. Tato fronta měla navázat na zmíněný nepříliš úspěšný projekt předchozí *Fronty znevolaňných národů východní Evropy a Asie* [SSSR] z roku 1943. Jak uvádí Michal Šmigel, v květnu 1945 OUN deklarovala:

*„K frontě podrobených národů SSSR se připojuje nová fronta ohrožených národů střední a jihovýchodní Evropy, které byly ‚osvobozeny‘ Rudou armádou od německé okupace. Před těmito národy v celé důležitosti stojí otázka revoluční obrany proti snahám Stalina podmanit je a nastolit v nich komunistických režim. Ze spojení těchto dvou frontů se tak vytvoří blok podrobených a ohrožených národů a v důsledku jeho revolučního úsilí dojde k zhroucení svazové věznice národů a nastolení svobodného života na troskách stalinské tyranie.“*⁹

Prostředkem k navázání kontaktů mezi těmito hnutími v domácích zemích se měly stát právě tzv. rejdy ozbrojených oddílů UPA za doprovodu propagandistů OUN. Vzhledem k propagačnímu a demonstračnímu charakteru těchto akcí nebyly vedeny teroristickými ani násilnými metodami. „Hlavní zbraně“ spočívaly v psaném i mluveném slově v podobě různých letáků, brožur a vystoupení ideologických pracovníků OUN(b). Většina poválečných propagačních rejdů mířila

⁹ Šmigel, M.: *Antisovietske a protikomunistické aspekty rejdov...*, s. 78.

na území dnešní Ukrajiny a Polska, následně do Běloruska, Pobaltí, Rumunska a dle některých autorů i Maďarska.¹⁰ A díky výše uvedeným důvodům od srpna 1945 právě i do Československa.

*„Vlasovci“ řadí na východním Slovensku.
Propagační rejdy UPA na Slovensko 1945*

Přípravou rejdu na Slovensko se zabývalo vedení Zakerzonského kraje OUN(b), zejména referent propagandy Vasyľ Halasa „Orlan“ a velení Taktické oblasti „Makivka“ (obvod Drohobyče) z operační skupiny UPA západ. Velitelem byl jmenován Dmytro Vytovs'kyj „Andrijenko“.¹¹ Rejdu se měly zúčastnit zejména sotně operující na sovětské Ukrajině, neboť útvary UPA v Polsku teprve vznikaly, popř. byly rozdrobeny na SKV. Dle Michala Šmigela se zúčastnily sotně „Zmija“, „Zavedija“ a „Bulava“ („Myron“). Z výpovědi účastníka rejdu a pozdějšího velitele sotně UPA zajatého v ČSR Romana Hrobels'kého „Brodyč“¹² vyplývá,

¹⁰ Dále tamtéž, s. 74–80.

¹¹ Dmytro Vytovs'kyj „Andrijenko“ (Дмитро Витовський „Андрієнко“, 7. 7. 1919 – 29. 4. 1947) se narodil v Brošnivě, okres Dolina. Roku 1939 se stal členem OUN. V únoru 1940 byl povolán ke službě v Rudé armádě, v březnu 1941 povýšen do hodnosti poručíka letectva. V době vypuknutí německo-sovětské války trávil dovolenou u rodiny, následně se skrýval za pomoci řeckokatolické církve. V létě 1943 vstoupil do UPA, kde působil ve štábních funkcích. Na jaře 1945 byl jmenován velitelem TV „Makivka“. V létě 1945 vedl propagační rejdy na Slovensko. V březnu 1947 se dostal do těžkých bojů s jednotkami NKGB. V bezvýhodné situaci se pokusil spáchat sebevraždu, těžce se zranil, ale přežil, padl do zajetí a následně byl popraven. Viz kol. autorů: *Енциклопедія історії України*, díl 1, Наукова думка, Київ, 2003, s. 688.

¹² Roman Hrobels'kyj „Roman“, „Brodyč“ (Роман Гробелський „Бродич“, 6. 5. 1919 až 8. 2. 1949) se narodil ve Stefkowe, okres Lesko do rodiny dělníka-středního zemědělce. V letech 1933 až 1939 studoval ukrajinské gymnázium v Přemyšlu. Vypuknutí druhé světové války a rozdělení polského území mezi Německo a SSSR jej odřízly od rodiny, která se ocitla v sovětském záboru. Zprostředkovaně přes Werkschutz pracoval jako noční hlídač v Krakově a později v Pruszkowě u Varšavy. Nebyl členem OUN. V dubnu 1944 utekl domů ze strachu před nasazením na frontu. V říjnu 1944 se připojil k sotni „Hromenka“ a následně byl přeřazen do sotně „Karmeljuk“, kde vykonával funkci velitele čety a později štábního písaře. S touto sotní se účastnil propagačních rejdu po Ukrajině a v letech 1945 a 1946 i v ČSR.

že rejdu se účastnily sotně „Karmeljuk“, „Perich“, „Sokil“, „Myron“, samostatná četa „Horbovyj“ a další dvě neznámé sotně.¹³ Celkem se jednalo o cca 500 vojáků a příslušníků civilní sítě. V červenci 1945 se vybrané sotně přesunuly do okolí Sambora, kde byl prováděn výcvik a politická školení.

Hranice ČSR sotně překročily 22. srpna 1945, nicméně zprávy o pohybu „vlasovců“, za které byly jednotky UPA v létě 1945 často zaměňovány, se objevovaly již od 5. srpna.¹⁴ Jednotlivé útvary postupovaly samostatně tak, aby pokryly co nejširší terén. Netvořily žádnou velkou kompaktní jednotku. Procházely okresy Medzilaborce, Stropkov, Prešov, Sabinov, Bardejov, Snina, Humenné a Gíraltovice, okrajově zasáhly i další okresy.¹⁵ Agitace probíhala v následujícím duchu: Oddíl nejprve zjistil přístupnost obce a přítomnost Národní bezpečnosti (NB policejní sbor na Slovensku, v pramenech důsledně rozlišováno od SNB) a armády v obci. Poté zajistil východy a vpochoval do vsi. Velitel zpravidla navštívil stanici NB nebo předsedu místního národního výboru (MNV), veliteli nebo starostovi ozřejmil cíl návštěvy a slíbil vyvarovat se trestné činnosti. Obyvatelstvo bylo mezitím

V květnu 1946 převzal velení sotně „Jara“/„Didyka“ v kureni „Rena“, operujícího v jihovýchodním Polsku nedaleko čs. hranice. Po těžkých bojích na jaře a v létě 1947 se mu podařilo opět skrýt v Polsku, mimo jiné za pomoci úhybného manévru, během něž strávil několik dní na Slovensku v okolí Staré Lubovně. V červnu 1947 tam jeho partyzáni zajali tříčlennou hlídku FS. Při bojích s čs. a polskými silami se jednomu ze zajatců podařilo uprchnout, načež zbylí dva byli na rozkaz „Brodyč“ nebo velitele polního četnictva zavražděni. Sotnu po návratu do Polska rozdělil na dvě části a s tou svou se zámobil v polských obcích, předstíraje polské protikomunistické partyzány. V srpnu 1947 po obdržení rozkazů vyrazil na západ do Německa. U hranic s ČSR zbytek oddílu opustil a postupoval s dalšími čtyřmi střelci sám. Na Moravě byli nuceni se rozdělit. „Brodyč“ padl do zajetí u obce Korouhev, poté co jej omráčil místní občan. Byl vězněn v Košicích, vydán do Polska a tam popraven.

¹³ Srov. Šmigel, M.: *Banderovci na Slovensku*, s. 99. ABS. f. 307, sign. 307-77-5: *Protokol sepsaný s Romanem Hrobelským 11. ledna 1948.*

¹⁴ ABS, f. ZSGŠ, část 2. odd. h. š., roč. 1945/taj., č. j. 1725: *Telegram z Bratislavy*; č. j. 2083: *Zprávy výzvedného rázu*, dále f. 307, sign. 307-102-1: *Ukrajinci, snahy po osamostatnění – tvoření teroristických skupin*; tamtéž, *Vlasovci, Síčovci a Banderovci – potírání band*; VHA Bratislava, f. Operace banderovci, k. 86, inv. č. 416: *Asistenčný prápor – odoslanie do priestoru Humenné-Stropkov.*

¹⁵ Šmigel, M.: *Banderovci na Slovensku*, s. 102–103.

shromážděno na návsi, kde poté propagační pracovník vedl přednášku na téma ukrajinského (K trase rejdu viz Obrazová příloha, obrázek 2) národněosvobozenického boje a nutnosti sjednocení národů střední a východní Evropy v boji proti komunismu. Po přednášce následovala diskuze, načež bylo obyvatelstvo propouštěno domů. Zvláštní pozornost věnovali nacionalisté rozhovorům s místními autoritami a představiteli moci (příslušníci bezpečnosti, kněží, lékaři, notáři, starostové apod.). Na místě povstalci často zanechali letáky či jinou tematickou literaturu. Vojáci následně chodili po domech, kde si vyžádali nebo zaplatili stravu. Příležitostně se účastnili místních akcí, například svatby, bohoslužby nebo taneční zábavy. Obec opouštěli po půlnoci, přespali v lese a pochodovali na další místo určení.¹⁶ V jinak značně tendenčně sepsaném elaborátu ministerstva vnitra (MV) z února 1948 nazvaném *Banderovské organisace OUN a UPA, jejich činnost v ČSR a posudek* je charakteristika propagačních akcí uvedena takto:

„K tomu nutno doložit, že propagační tlupy UPA došly do jednotlivých vesnic vždy před soumrakem, jejich východy obsadily kulometným hnízdem, načež skupina UPA došla na stanici NB, tam vysvětlila účel svého příchodu a varovala před užíváním zbraně. Předsedové MNV byli nuceni svolat veřejné schůze do hospod nebo na návěs a tam určený propagandista mluvil o cílech a snahách OUN a UPA. Byly rozdávány letáky, deklarační, zdi pomalované revolučními hesly, zpívány ukrajinské revoluční písně i náboženské, zvláště ‚Bože veliký‘. Se zbraněmi vcházeli příslušníci UPA do jednotlivých příbytků a tam se ‚dobrovolně‘ dávali hostit. Obyvatelstvo ze strachu jim vyhovovalo.“¹⁷

Většina jednotek UPA opustila území ČSR do 11. září, poslední 24. září 1945 a o vlastní vůli dle plánu, nikoli z donucení. Z uvedeného období nejsou na severovýchodním Slovensku doloženy žádné násilnosti spojené s ukrajinským podzemím. Vyskytl se jeden případ

¹⁶ Srov. tamtéž, s. 99–100; ABS, f. 307; sign. 307-77-5: *Protokol sepsaný s Romanem Hrobelským 11. ledna 1948*; f. ZSGŠ; část 2. odd. h. š., roč. 1945/taj., č. j. 2406: *Banderovské tlupy na Slovensku – prehľad za mesiac september 1945*.

¹⁷ ABS, f. ZSGŠ, část 2. odd. h. š., roč. 1948/taj., č. j. 8723: *Banderovské organisace OUN a UPA, jejich činnost a posudek*.

vraždy člena KSS, jednalo se o Michala Padomu z obce Jakušovce, který však nebyl nikdy objasněn a pachatele nelze doložit, což konstatují i dobové materiály.¹⁸

Československé úřady byly děním naprosto zaskočeny, ačkoliv zprávami o pohybu UPA v polském pohraničí disponovaly již od počátku srpna 1945 a stanice NB žádaly o vojenské posily.¹⁹ Překvapení vyplývalo z nezvyklého a neočekávaného chování UPA, která do té doby do hloubky území státu nikdy nepronikla, a zodpovědná místa v Bratislavě a Praze zpočátku netušila, o jaké útvary se jedná a co vůbec na Slovensku pohledávají. Objevovaly se protichůdné a zmatené zprávy o průniku vlasovců, Rusů, případně jiných skupin, často v naprosto absurdních počtech až několika tisíc, či dokonce deseti tisíc osob.²⁰ V některých dokumentech se vyskytují žádosti o rozšířování akronymu UPA.²¹ Československá armáda rozmístěná s důrazem na zajištění hranice s poraženým Německem a Maďarskem považovala severovýchodní Slovensko za bezpečné zázemí, respektive pohraničí. V oblasti se mimo stanic NB a FS nacházely jen málo početné a roztroušené útvary 10. pěší divize se sídlem v Košicích. Dle Michala Šmigeľa v lokalitě vpádu operoval pouze kombinovaný prapor „Samo“ o síle 120 až 150 vojáků, většinou záložníků se slabou výzbrojí.²² Stanice FS a NB byly v rámci protipartyzánských opatření podřízeny armádnímu velení. K dopravě při akcích měly být zčásti využity automobily, ovšem patrně převládala jízdní kola, v případě nedostatku rekvírovaná civilistům.²³ Bezpečnostní orgány se navíc nacházely ve stavu poválečné reorganizace, de facto výstavby často

¹⁸ Srov. Šmigeľ, M.: *Banderovci na Slovensku*, s. 104; ABS, f. ZSGŠ, část 2. odd. h. š., roč. 1945/taj., č. j. 2163: *Opis telegramu*.

¹⁹ Šmigeľ, M.: *Лимонув VIIA*, č. 48, úvodní kapitola, s. 56. Dále tamtéž, s. 129–130: *Odpoověď na čís. 20 zprav./45 zo dňa 10. 7. 1945*.

²⁰ Tamtéž, *Banderovci – objavenie se tlup na vých. Slovensku, ich činnost. Zpráva z 8. 9. 1945*, s. 160–163.

²¹ ABS, f. ZSGŠ, část 2. odd. h. š., roč. 1945/taj., č. j. 222: *Zakarpatská Ukrajina – zprávy z 20. 9. 1945*; č. j. 1388: *Telegram z Bratislavy ze 14. 8. 1945*.

²² Šmigeľ, M.: *Лимонув VIIA*, č. 48: *Banderovci v tunajšej oblasti – objavenie sa. Zpráva z 26. 8. 1945*, s. 138–141.

²³ Tamtéž, *Asistenčný prapor – odoslanie do priestoru Humenné – Stropkov. Zpráva z 25. 8. 1945*, s. 142–144.

z ničeho. Materiálně špatně zajištění příslušníci NB nejevili ochotu se v celé věci angažovat, naopak během rejdů s Ukrajinci často navazovali kontakty, vyměňovali si předměty, účastnili se společně zábav apod.²⁴

Až na počátku září 1945 padlo rozhodnutí velitelství Vojenské oblasti 4 (VO)²⁵ odeslat na severovýchod posilové útvary od 10. pěší divize (kombinovaný prapor „Bajús“ a pěší prapor „Ján“), 9. pěší divize v Trnavě (prapor „Ondrej“, prapor bez uvedeného kr. jm. a průzkumná četa) a 2 roty samopalníků z VO 3 (Morava), spolu s příslušníky NB a FS celkem zhruba 2 500 mužů, jejichž úkol zněl „vyčistit“ ohrožený prostor od jednotek UPA a zajistit čs.-polskou hranici proti dalšímu pronikání ozbrojených skupin. Soustředění sil bylo ukončeno 11. září, tedy v době, kdy už většina sotní UPA opustila území ČSR. Posily měli údajně vyslat i Sověti, konkrétně motorizovaný pluk Rudé armády dislokovaný v Kapušanech.²⁶ O činnosti sovětských jednotek však neexistuje mnoho zpráv. Nalezený opis telegramu z fondu 2. odd. h. š. obsahuje informaci:

„Součinnost s Ca [Červená (Rudá) armáda] je zajištěna jednak se skupinou pplk. Rudzika (mot. pluk – pěchota na autech, 30 tanků, nějaká obrněná auta, 3 letadla). Tato skupina nachází se v Kapušanech a spolupracuje s jednotkami 10. pěší div. Je součástí armády gen. Koněva a přišla ze Szombathely. Dále se skupinou gen. [Andreje] Vadenina z Užhorodu a přišla z Užhorodu, které průzkumné části působí do Ciary [sic!] Humenné-Medzilaborce.“²⁷

²⁴ Srov. ABS, f. ZSGŠ, část 2. odd. h. š., roč. 1945/taj., č. j. 2406: *Banderovské tlupy na Slovensku – prehľad za mesiac september 1945*; tamtéž, č. j. 2423: *Zprávy o situaci na území VO 4*; f. 302, sign. 302-591-2: *Slovenské obyvatelstvo – napomáhání banderovcům*.

²⁵ Poválečné Československo se z vojenského hlediska dělilo na čtyři tzv. vojenské oblasti: VO 1 (jižní část Čech), VO 2 (severní část Čech), VO 3 (Morava a Slezsko) a VO 4 (Slovensko).

²⁶ Srov. Šmigel, M.: *Banderovci na Slovensku*, s. 105; ABS, f. ZSGŠ, část 2. odd. h. š., roč. 1945/taj., č. j. 2163: *Opis telegramu*.

²⁷ ABS, f. ZSGŠ, část 2. odd. h. š., roč. 1945/taj., č. j. 2163: *Opis telegramu*.